

PROFESSORILIITTO
PROFESSORSFÖRBUNDET
FINNISH UNION OF UNIVERSITY PROFESSORS

Professoriliiton tilaama selvitys yliopistojen johtosäännöistä: johtopäätökset

Johtosääntö luo puitteet yliopistoyhteisön autonomian ja yliopistodemokratian toteutumiselle

Johtosääntö määrittelee yliopiston keskeisten toimijoiden toimintaa, toimivallan jakoa, tehtäviä ja vastuita. Perustana on yliopistolaki, jonka kanssa johtosääntö ei voi olla ristiriidassa. Periaatteessa ja käytännössä yliopistolaki antaa kuitenkin väljyyttä määritellä johtosäännön sisältöä yliopistoautonomian puitteissa. Yliopistoille kuuluu perustuslain mukaan autonomia eli itsehallinto. Yliopistojen itsehallinto on välttämätön tieteen, taiteen ja korkeimman opetuksen vapauden turvaamiseksi. Se tarkoittaa paitsi tieteen tekemisen autonomiaa myös sitä, että yliopiston päätäntävalta kuuluu yliopistoyhteisölle itselleen.

Eri yliopistojen johtosäännöt ovat keskenään varsin samankaltaisia, vaikka eroavaisuuksiakin löytyy. Tämä on luontevaa, koska yliopistojen (myös julkisoikeudellisten ja säätiöyliopistojen) tehtävät ja ajan myötä muotoutuneet toimintakulttuurit ovat hyvin samankaltaiset. Toisaalta johtosääntöjen samankaltaisuus voi kertoa siitä, että yliopistot eivät ole täysimääräisesti hyödyntäneet sitä autonomiaa, jonka lainsäädäntö niille tarjoaa. Näyttää myös siltä, että johtosääntöjä laadittaessa ei ole kovin syvällisesti pohdittu, minkälaista johtamisjärjestelmää yliopistoissa toiminnallisesta näkökulmasta tarvittaisiin.

Johtosäännöillä tulee rakentaa luottamusta ja yhteisöllisyyttä yhteistyön kautta. Johtosääntöjen tulee vahvistaa tieteen, taiteen ja korkeimman opetuksen vapautta ja yliopistodemokratiaa sekä hyvää johtamista, jonka kriteerinä on yliopistoyhteisön edun mukainen toiminta. Professori Jari Stenvallin laatiman selvityksen pohjalta nousevat seuraavat johtopäätökset

- **Keskeinen kysymys on, mikä toimitelin laatii ja hyväksyy johtosäännön.** Nykykäytännön mukaan johtosäännön hyväksyy yliopiston hallitus. Tämä on ongelmallista yliopistoyhteisön itsehallinnon kannalta, jos hallitus ei vahvasti edusta yliopistoyhteisöä. Sen sijaan kollegio (yliopistokollegio / konsistori / akateemisten asiain komitea) edustaa yliopistoyhteisöä jo lähtökohtaisesti: Kollegio on yliopistoyhteisön keskuudestaan vaaleilla valitsema edustuksellista demokratiaa toteuttava toimitelin, jota voi Stenvallin mukaan verrata kunnanvaltuustoihin tai hyvinvointialueiden valtuustoihin. Kunnilla ja hyvinvointialueilla on itsehallinto, kuten yliopistoillakin, ja niissä valtuustot päättävät johtosääntöä vastaavasta hallintosäännöstä. Yliopistojen nykykäytäntöön liittyy tunnistettu demokratiariski, johon on kiinnitetty huomiota useissa yliopistolakia ja -johtamista koskevissa arvioinneissa. Riski liittyy siihen, että hallitukset voivat yliopistolain puitteissa määritellä johtosäännöt tavalla, joka heikentää yliopistodemokratiaa tai yliopistoyhteisön päätäntävaltaa. Tästä on myös todettavissa käytännön esimerkkejä. Yliopistolakia tulisi muuttaa siten, että kollegiot (yliopistokollegio / konsistori / akateemisten asiain komitea) hyväksyvät johtosäännön.
- Yliopistoyhteisön itsehallinnon toteutumiseksi **kollegioiden** (yliopistokollegio / konsistori / akateemisten asiain komitea) **tehtäväkuvaa tulisi laajentaa** siten, että niiden lakisääteisiin tehtäviin lisättäisiin hallituksen valmisteleman strategian, talousarvion ja toiminta- ja talous-

PROFESSORILIITTO
PROFESSORSFÖRBUNDET
FINNISH UNION OF UNIVERSITY PROFESSORS

suunnitelman hyväksyminen sekä hallituksen jäsenen vapauttaminen tehtävästään kirjattujen ehtojen toteutuessa. Julkisoikeudellisten yliopistojen yliopistokollegioiden tehtäviin kuuluu tilinpäätöksen ja toimintakertomuksen vahvistaminen ja vastuuvapauden myöntäminen hallituksen jäsenille ja rehtorille. Nämä samat tehtävät tulisi sisällyttää myös säätiöyliopistojen kollegioiden (konsistori / akateemisten asian komitea) tehtäviin. Tämä vertautuisi myös kuntien ja hyvinvointialueiden itsehallintoon, päätöksentekoon ja edustukselliseen demokratiaan. Yliopistolakia tulisi muuttaa siten, että kollegioiden (yliopistokollegio / konsistori / akateemisten asiain komitea) tehtäväkuvaa laajennetaan edellä kuvatulla tavalla.

- Yliopistoissa **hallinnolliset vastuut / tilivelvollisuus toimielinten välillä** ovat käytännön tasolla huonosti hahmottuneet. Selvitys nostaa esiin aitona uhkana yliopistoautonomialle ja demokratialle sen, että kollegioiden (yliopistokollegio / konsistori / akateemisten asiain komitea) mahdollisuudet vaikuttaa ja puuttua hallituksen ja rehtoritoimielimen (rehtoraatin) toimintaan ovat vähäiset. Kuten muissakin itsehallintoa toteuttavissa organisaatioissa, myös yliopistoissa nimitysvaltaan tulisi liittää erottamisvalta (vrt. kunnanjohtajan erottamista koskevat menettelyt tilanteessa, jossa kunnanjohtaja on menettänyt vaaleilla valittujen poliittisten päätöksentekijöiden luottamuksen): yliopiston hallituksen tulee nauttia kollegion luottamusta ja rehtoraatin hallituksen luottamusta. Yliopistoissa tulisi myös olla menettelyt siihen, miten kollegio voi arvioida rehtoraatin toimintaa: miten johto on onnistunut edistämään yliopiston ja yliopistoyhteisön etua. Yliopistoyhteisössä rehtoraatti käyttää merkittävää valtaa, ja johtosäännöllä voidaan vahvistaa tai heikentää kehitystä, jossa hyvästä johtamisesta on mahdollista palkita ja heikkoon johtamiseen puuttua. Nykyasetelman huonosti hahmottuneet vastuusuhteet luovat myös herkästi vastakkainasettelua yliopiston eri toimielinten ja yliopistoyhteisön välille.
- Akateeminen johtaminen on vertaisten johtamista, joka perustuu vakuuttaviin ansioihin ja argumentteihin eikä hierarkiaan. Yliopistoyhteisön antama valtuutus tukee johtajan tehtävän hoitamista. Akateemisessa asiantuntijaorganisaatiossa johtajalta edellytetään oman tieteenalansa syvällistä sisällöllistä asiantuntemusta, jotta hän kykenee hoitamaan tehtävää luotettavasti ja hyvin. **Akateemisten johtajien (dekaanien, vararehtoreiden ja rehtoreiden) tulee olla professoreita.**

Johtosäännön pitää luoda puitteet yliopistoyhteisön autonomian ja yliopistodemokratian toteutumiseksi, merkityksellisyyden kokemukselle sekä hyvälle julkiselle johtamiselle.

Selvityksen tausta

Opetus- ja kulttuuriministeriön asettaman yliopistoautonomiia käsittelevän työryhmän v. 2021 valmistuneessa raportissa päädytään voimakkaaseen kantaan johtosääntöjen merkityksestä: johtosäännöistä paljolti riippuu se, miten yliopistojen autonomia toteutuu. Yliopistojen johtosääntöjä on tieteellisissä tutkimuksissa tai arvioinneissa käsitelty kuitenkin varsin vähän. Näistä syistä Professoriliitto päätti tilata selvityksen yliopistojen johtosäännöistä. Professori Jari Stenvallin laatimassa selvityksessä käsitellään johtosääntöjä johtamisen, yliopistodemokratian ja professorien vaikutusmahdollisuuksien näkökulmasta.

Professoriliiton hallitus 1.4.2022